

Olaf Tvede

**Høyere utdanning, gradsstrukturer og studier:
noen internasjonale trekk og eksempler**

NIFU skriftserie nr. 13/2001

NIFU – Norsk institutt for studier
av forskning og utdanning
Hegdehaugsveien 31
0352 Oslo

ISSN 0808-4572

Forord

Denne rapporten er utarbeidet på oppdrag av KUF i forbindelse med departementets oppfølging av Mjøs-utvalgets innstilling (NOU 2000: 14). Arbeidet med rapporten er i hovedsak utført i siste kvartal 2000. Rapporten er særlig knyttet til spørsmål om en (eventuell) innføring av en ny gradstruktur i norsk høyere utdanning.

Når rapporten nå trykkes – juni 2001 – har Stortinget vedtatt at en ny gradstruktur skal innføres, basert på bachelor-, master- og doktorgraden.

Rapporten er skrevet av Olaf Tvede.

Oslo, juni 2001

Petter Aasen
Direktør

Ingvild Marheim Larsen
Seksjonsleder

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	9
1.1 Bakgrunn	9
1.2 Trender i høyere utdanningsstrukturer i Europa – i 1999, før Bologna	9
1.3 Hovedmålsetningene i Bologna deklarasjonen	12
1.4 Opplegg, valg og avgrensninger av rapporten.....	12
2 Danmark.....	14
2.1 Nasjonal rapport	14
2.2 Studier og studiestrukturer: generelle trekk og noen eksempler	15
2.3 Noen kommentarer	17
3 Sverige	18
3.1 Nasjonal rapport	18
3.2 Noen kommentarer	20
4 Finland.....	22
4.1 Nasjonal rapport	22
4.2 Noen synspunkter og kommentarer	24
5 Nederland	26
5.1 Nasjonal rapport	26
5.2 Nye forslag og vurderinger	27
5.3 Offisielle reaksjoner og beslutninger	30
6 Sammenfattende synspunkter og vurderinger	31
Referanser	33

Sammendrag

Bologna deklarasjonen fra juni 1999 som er undertegnet av 29 nasjoner - der i blant Norge og de øvrige nordiske land - inneholder flere eksplisitte formål for de høyere utdannings-systemene. Sentralt blant disse formålene står innføring av et system med grader som er sammenliknbare, oversiktlige og lett forståelige på tvers av landegrensene og som i hovedtrekkene er basert på to hovednivåer, ”undergraduate” og ”graduate”. I de fleste land finner vi tradisjonelt også et skille innen det høyere utdanningssystemet mellom en akademisk universitetssektor og en yrkesrettet høyskolesektor. De nevnte formålene skal gjelde på tvers av de to ulike sektorene. Dermed blir et interessant spørsmål, hva skjer med det høyere utdanningssystemet i et land ved innføringen av en felles gradstruktur som også skal være internasjonalt sammenliknbar? Svarene er enda ikke entydige, men visse utviklingstendenser begynner å avtegne seg i ulike land i Europa:

- fra styring til koordinering
- fra institusjonelt mangfold til mangfold på programnivå
- utfordringen: fleksibilitet

Med utgangspunkt i Mjøs-utvalgets innstilling, Stortingsmeldingen som fulgte opp Mjøs-utvalget, samt Stortingets beslutninger i denne forbindelse, synes disse utviklingstendensene også å være godt dekkende for norske forhold.

Fra styring til koordinering

Det er tydelig at nasjonale reguleringer har sine begrensninger på en internasjonal arena. Deregulering blir stadig oftere sett på som et virkemiddel for å sette institusjonene i stand til å være mer responsive til sine nasjonale og internasjonale omgivelser. I disse endringsprosessene er det mye dynamikk, bl. a. ”bottom-up” initiativ fra institusjonenes side og aktiv involvering fra mange ulike aktørers side (for eksempel, arbeidsgivere, studenter).

Fra institusjonelt mangfold til mangfold på programnivå

Innføringen av et bachelor-master system av en generell karakter i et land utfordrer en eventuell binær struktur for høyere utdanning på den måten at det da også presser seg fram ønsker om å gjøre utdanninger formelt likeverdige på tvers av sektorene og å kunne overføre hele eller deler av en utdanning fra en sektor til den andre. Dette har blitt erkjent i en rekke land. Noen hevder at dette er begynnelsen på slutten av det binære systemet. Det er sannsynlig at høyskolenes akademiske ambisjoner, som har økt i en rekke land de siste ti-årene, kommer til å øke i framtiden, også når det gjelder forskningsoppgaver og forskningsfinansiering.

Hovedutfordringen: fleksibilitet

Den største utfordringen med en overgang til et bachelor-master system for institusjoner i land som har tradisjon for at det tar mange år fram til den første graden, er å bli mer fleksible. Med en slik overgang må fokus endres. Tradisjonelt har målgruppen vært studenter i aldersgruppen 18 – 23 år som forblir på universitetet til en mastergrad er oppnådd. Fokus bør nå skiftes til en mer differensiert tilnærming som inkluderer et større mangfold i målgruppene. Dette mangfoldet kan dreie seg om bl.a. kurs knyttet til livslang læring, utenlandske studenter, studenter som velger å gå over fra høgskolesektoren. Mangfoldet vil kreve en større variasjon i valgmuligheter og opplæringsveier (f. eks. deltid, fjernundervisning), og ikke minst, en tilnærming som generelt må være mer student-sentrert og mer etterspørsels-orientert.

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Denne rapporten er utarbeidet på oppdrag av KUF i forbindelse med departementets arbeid med oppfølgingen av Mjøs-utvalgets innstilling (NOU 2000: 14) høsten 2000. Rapporten er særlig knyttet til arbeidet med en (eventuell) innføring av en ny gradsstruktur i norsk høyere utdanning.

Nå når rapporten trykkes – juni 2001 – har Stortinget vedtatt at en ny gradsstruktur skal innføres, basert på bachelor-, master- og doktorgraden.

Hovedinnholdet i dette avgrensede oppdraget var opprinnelig å studere de innholdsmessige sidene ved ulike studier på ulike universiteter i ulike land på nivået under doktorgrad. De innholdsmessige sidene skulle bl.a. dreie seg om faglig struktur, lese- og undervisningsplaner, læringsformer, forsknings- og/eller prosjektoppgavers plass og rolle i studiet, hvilke valg- og kombinasjonsmuligheter som foreligger. Videre skulle vekten i arbeidet ligge på de nordiske landene.

Hvordan oppdraget er løst innen de avtalte rammene, redegjør vi nærmere for i Avsnitt 1.4. Men først, og som en del av vårt vurderingsgrunnlag, gjennomgår vi kortfattet hovedtrendene i de europeiske, høyere utdanningstrukturene - før Mjøs-utvalget – samt hovedmålsetningene i Bologna deklarasjonen som også Norge har undertegnet.

1.2 Trender i høyere utdanningsstrukturer i Europa – i 1999, før Bologna

Bologna konferansen i juni 1999 hadde som tema et mulig ”European higher education area”. Som et bakgrunnsdokument til denne konferansen ble følgende rapport presentert, *Trends in Learning Structures in Higher Education* (CRE¹, 1999a). Rapporten sammenfatter informasjon om og analyserer de aktuelle trendene i strukturene for høyere utdanning i medlemslandene i EU og i EØS-området. Et sentralt formål var at rapporten skulle være et redskap for å identifisere de områdene hvor landene viser divergerende og konvergerende trekk i den nasjonale som vel som i den institusjonelle politikken innen høyere utdanning. Rapporten er en del av oppfølgingsarbeidet etter Sorbonne møtet og Sorbonne deklarasjonen i mai 1998. Hva er så hovedfunnene og anbefalingene i rapporten?

¹ CRE er den offisielle forkortelsen for ”The Association of European Universities”. Utgaven av den nevnte rapporten som her er brukt, er nettutgaven med noen revisjoner etter Bologna møtet.

Oppsummert er *hovedfunnene* som følger:

- Kartleggingen av de eksisterende utdanningsstrukturene viser en ekstrem kompleksitet og et stort mangfold når det gjelder studieordninger og gradsstrukturer.
- Det ble ikke funnet noen klar konvergering mot en 3-5-8 års gradsmodell. Grader av bachelor-typen krever 3 til 4 år. Mange europeiske land uten bachelor-grad har en første grad etter 4 år. Imidlertid er det en klar konvergering mot en varighet på omkring 5 år for studier på master-nivå. Det er ingen 8 års standard varighet for doktorgrader. I tillegg er det betydelig variasjon i lengden på studiene og i gradsstrukturene innen og mellom landene. Varigheten på studiene tenderer til å bli uttrykt i akademiske poeng eller vekttall heller enn i antall år.
- Flere viktige trender som påvirker grads- og kvalifikasjonsstrukturene i Europa ble identifisert:
 - ◆ Det er et sterkt og økende offentlig press i retning av kortere studier, først og fremst rettet mot å redusere den reelle studietiden, slik at den samsvarer med den offisielle lengden (i mange land er det vanlig med overskridelser på 2 til 4 år). I den senere tid har det vært press for å introdusere lavere grader i land som tradisjonelt har lange studier uten et mellomnivå hvor studentene kan avslutte sine studier.
 - ◆ I land som har hatt et todelt utdanningssystem, viser det seg at skillelinjene mellom universitets- og ikke-universitetssektoren (og også mellom disse sektorenes gradsstrukturer) i økende grad blir uklare eller utvisket. De fleste landene har enten innført eller holder på å innføre ulike typer systemer som gjør det mulig med overganger mellom de to sektorene.
 - ◆ Det er en markert trend mot mer autonomi for universitetene, sammenkoplet med nye tiltak for kvalitetskontroll og evaluering i en rekke land.
 - ◆ I de senere år har høyere utdanning i Europa stått overfor økende utfordringer fra land utenfor Europa. En helt ny sektor i høyere utdanning holder på å utvikle seg ved siden av de tradisjonelle, nasjonale, offentlig regulerte systemene; dette kan dreie seg om transnasjonal utdanning på engelsk levert av utenlandske aktører gjennom filialer, agenturer eller ved elektroniske midler. Denne utviklingen har stort sett blitt ignorert av de fleste regjeringer og universiteter i Europa.

Anbefalingene i rapporten (CRE, 1999a) knytter seg til fire hovedområder hvor tiltak etter rapportens oppfatning bør settes inn samtidig; slik kan det være mulig å få til den ønskete konvergeringen og oversiktligheten i kvalifikasjonsstrukturene i Europa.

Følgende anbefalinger ble gitt:

- En gradvis innføring av et ECTS-kompatibelt ² system med poeng eller vekttall som både kan akkumuleres og overføres. Dette vil forbedre fleksibiliteten i de nasjonale, institusjonelle systemene (noe som også er viktig i utviklingen av studier for livslang læring), bringe dem mer i overensstemmelse med hverandre og med systemer i andre land, og dessuten gjøre mobilitet lettere både innen og mellom landene i EU og EØS-området, og mellom disse landene og andre land igjen.

- Innføringen av en felles, men fleksibel referanseramme for kvalifikasjoner. En rigid, uniform modell (som 3-5-8 modellen) synes hverken ønskelig eller mulig i Europa. Følgende brede ramme kan tjene som en felles referanse, samtidig som den gir rom for fleksibilitet og forskjeller innen landene og mellom utdanningene (lengden på studiene blir ikke uttrykt i år, men i akademiske vekttall som må fullføres; et akademisk år tilsvarer 60 ECTS vekttall):
 - ◆ sub-grads nivå; nivå lavere enn første grads nivå (avsluttes gjerne med sertifikat, diplom): 1 til 2 års ekvivalenter av ECTS vekttall;
 - ◆ første grads nivå (bachelor, andre første grader): ikke mindre enn 3, ikke mer enn 4 års ekvivalenter av ECTS vekttall;
 - ◆ mastergrads nivå; omkring 5 års ekvivalenter av ECTS vekttall hvorav minst 12 måneder skal være ekvivalenter av ECTS vekttall på mastergrads nivå;
 - ◆ doktorgrads nivå: varierende (omkring 7 eller 8 år totalt sett inkludert høyere utdanning og forskerutdanning).

- En forbedret europeisk dimensjon når det gjelder kvalitetssikring, evaluering og akkreditering:
 - ◆ kompatible kvalitetssikringssystemer, spesielt når det gjelder å sette terskelverdier basert på den faktiske læringen (output) heller enn på tidsbruk og det formelle studieinnholdet;
 - ◆ uavhengige evalueringer som kan føre til europeiske kvalitetsstempler på brede utdanningsfelter; dvs. det er viktig med uavhengige evalueringsorganer;
 - ◆ en koordinert tilnærming for å sette kvalitetsstandarder for overnasjonale utdanninger.

- Skape dynamikk slik at europeere starter å bruke de nye mulighetene for opplæring. Kompatible vekttallssystemer, forståelige gradsstrukturer, økt kvalitetssikring og et mer europeisk arbeidsmarked vil være strukturelle forbedringer som vil skape helt nye opplæringsmuligheter.

² ECTS (European Credit Transfer System) er et eget europeisk system utviklet siden 1990 for overføring av vekttall og karakterer.

1.3 Hovedmålsetningene i Bologna deklarasjonen

Bologna deklarasjonen (CRE, 1999b), som er undertegnet av 29 nasjoner - der i blant Norge - inneholder 6 eksplisitte formål. Disse formålene kan kortfattet formuleres som følger:

1. Innføring av et system med grader som er sammenliknbare, oversiktlige og lett forståelige.
2. Innføring av et system som i hovedtrekkene er basert på to hovednivåer, ”undergraduate” og ”graduate”.
3. Etablering av et system med vekttall og overføringsordninger – slik som ECTS systemet.
4. Fremme mobilitet ved å overvinne hindringer som bremser den effektive utøvelsen av fri bevegelse.
5. Fremme europeisk samarbeid når det gjelder kvalitetssikring og evaluering.
6. Fremme den europeiske dimensjonen i høyere utdanning.

En rekke land har, gjennom sine respektive utdanningsdepartementer (eller tilsvarende), i løpet av våren/høsten 2000 utarbeidet korte, landvise statusrapporter når det gjelder disse seks formålene. Blant de landene som er mest interessante i norsk sammenheng, finner vi Danmark, Sverige, Finland og Nederland.

1.4 Opplagg, valg og avgrensninger av rapporten

Denne rapporten bygger på foreliggende litteratur og skriftlig materiale, tilgjengelig i papirformat eller på WorldWideWeb. WorldWideWeb har vært den viktigste kilden i dette arbeidet. Opplysninger om studiestrukturer, opplagg og innhold er i sin helhet samlet inn gjennom WorldWideWeb.

I den opprinnelige prosjektskissen ble mulighetene for å gå detaljert inn på studiestruktur, studieinnhold og studieløp for enkelte utvalgte utdanninger, særlig innen humaniora og samfunnsfag, evt. også innen naturvitenskap, skissert. Sosiologi og et språkfag ble antydnet som mulige valg av fag. Vi valgte i første omgang å se nærmere på fagene sosiologi og engelsk. Deretter ble fire universiteter i hvert av de andre nordiske landene valgt ut:

- Danmark, følgende universiteter: [Københavns Universitet](#), [Aarhus Universitet](#), [Roskilde Universitetscenter](#), [Aalborg Universitet](#).
- Finland, følgende universiteter: [Helsingfors universitet](#), Tammerfors universitet, [Vasa universitet](#), Åbo universitet.
- Sverige, følgende universiteter (etter den svenske institusjonsklassifiseringen valgte vi i gruppen ”Lärosäten med rätt att utfärda examina inom grundläggande högskoleutbildning och forskarutbildning”): [Uppsala universitet](#), [Lunds universitet](#), [Göteborgs universitet](#), [Stockholms universitet](#).

Så langt regelverk, studieordninger og studieopplegg, samt andre relevante dokumenter på dansk, svensk eller engelsk, er lagt ut på nettet, har disse blitt gjennomgått. Ikke alle universitetene hadde de valgte fagene blant sine utdanninger. Omfanget på den dokumentasjonen som er lagt ut på nettet, varierer dessuten mye.

Der hvor dokumentasjonen er mest omfattende, har vi kunnet laste ned opplysninger om: strukturen på studiet, lengden på utdanningen, gradsbetegnelse/tittulatur, krav til opptak, innhold i utdanningen fordelt på emner, vektall for hvert emne, eksamens-/bedømmelsesformer for hvert emne. Både i internasjonal og norsk sammenheng er dette forhold hvor den konkrete utformingen gjerne er delegert på grunnlag av generelle og sentralt fastsatte regler.

Inntrykket av søkingen på weben (både den forannevnte og mer utvidet søking) og av foreliggende litteratur er at det skjer mye innen høyere utdanning i Europa for tiden. Dessuten at Norge står overfor mange valg og avgjørelser som ikke er så ulike hva som ellers skjer på den internasjonale arena. Det betyr ikke at Norge uten videre skal kopiere andre lands løsninger, men at det i en norsk sammenheng kan være fruktbart å vurdere tiltak og forslag fra andre land.

Vår vurdering er at det innen dette prosjektets knappe rammer har vært mer formålstjenlig å trekke opp og å påpeke viktige hovedlinjer internasjonalt heller enn å forsøke å gi en detaljert beskrivelse av ulike studieopplegg på ulike universiteter. Ofte synes disse ikke å være så forskjellige fra hva vi i stort finner for studieopplegg i Norge. Vårt valg av opplegg for rapporten er også knyttet til en vurdering av de tema som diskuteres i Norge høsten 2000 i tilknytning til Mjøs-utvalgets innstilling. Det bør også nevnes at Mjøs-utvalget selv i sine forslag (NOU 2000: 14, s. 231) legger vekt på at nye grader ikke skal føre til en streng nasjonal standardisering, men at institusjonene skal ha stor fleksibilitet og frihet i å utforme gradene.

Utviklingen i Nederland viser interessante trekk, vi har derfor valgt også å rapportere derfra. I Nederland foreligger det forslag og beslutninger (medio desember 2000) som kan være relevante for den pågående og framtidige diskusjonen om innhold og utforming av norsk høyere utdanning knyttet til endringer i gradsstrukturen.

2 Danmark

2.1 Nasjonal rapport

Hovedtrekkene i landrapporten fra Danmark (DK: 2000a)³ når det gjelder de seks hovedformålene i Bologna deklarasjonen, er som følger:

Innføring av et system med grader som er sammenliknbare og oversiktlige (punkt 1)

Danmark støtter utviklingen av internasjonale standarder for å sikre oversiktlig og jamførbarhet ved dokumentasjon av kvalifikasjoner. Bruken av diplom tillegg (Diploma Supplement) forventes å bli implementert gjennom en departemental forordning høsten 2000. I løpet av september 2002 skal slike diplom tillegg være obligatoriske innen all høyere utdanning.

I løpet av august 2000 skulle et nytt, dansk senter for vurdering og godkjenning av utenlandske utdanninger være i virksomhet. Formålet er å fjerne barrierer mot godkjenning i det danske utdanningssystemet og på det danske utdanningsmarkedet for personer med kvalifikasjoner oppnådd i andre land og å sikre oversiktligheten og sammenliknbarheten nevnt over.

Innføring av et system som i hovedtrekkene er basert på to hovednivåer, ”undergraduate” og ”graduate” (punkt 2)

I 1988 ble det innført en akademisk bachelor-grad i dansk høyere utdanning. Graden gis etter fullførte tre år med studier og danner det første hovednivået for universitetsutdanning i Danmark. Mastergraden (kandidatgrad) blir gitt etter ytterligere to års studier og doktorgraden etter tre år på toppen av dette.

Det danske høyere utdanningssystemet er et binært system. Innen 1. juli 2000 skal en profesjons bachelorgrad bli innført i den yrkesrettete høyere utdanningssektoren utenfor universitetssektoren. Denne profesjons bachelorgraden vil bli gitt etter en studietid på tre til fire år.

Både den akademiske og profesjons bachelorgraden er ment å være relevante for det europeiske arbeidsmarkedet.

³ Den danske landrapporten er udatert og utarbeidet av Utdanningsdepartementet, sannsynligvis våren 2000. En del tiltak og forslag er omtalt i framtid, ofte med datoer for gjennomføring. I skrivende stund, desember 2000, har det ikke vært mulig på en enkel måte å bringe klarhet i hvilken status forslagene og tiltakene har. Vi har derfor valgt å uttrykke forslagene ”i framtid”.

Etablering av et system med vekttall og overføringsordninger – slik som ECTS systemet (punkt 3)

Eksisterende lovgivning som nylig har blitt endret, og ny lovgivning som har blitt tilpasset, bestemmer at bruk av vekttallssystemet til ECTS systemet skal bli obligatorisk i hele det høyere utdanningssystemet i Danmark. Bruken av dette systemet vil også bli krevet i forbindelse med studieoppleggene for livslang læring i det mer yrkesrettete utdanningssystemet for voksne.

Fremme mobilitet ved å overvinne hindringer som bremser den effektive utøvelsen av fri bevegelse (punkt 4)

Et meget viktig tiltak for å fremme slik mobilitet er, i følge landrapporten, den danske regjeringens beslutning om å etablere et dansk senter for vurdering og godkjenning av utenlandske utdanninger. Dette senteret vil bidra til å fjerne barrierer mot effektiv mobilitet for personer som ser etter muligheter for å studere eller ta seg arbeid i Danmark.

Fremme europeisk samarbeid når det gjelder kvalitetssikring og evaluering (punkt 5)

Danmark er aktivt engasjert i utviklingen av europeisk samarbeid, ikke minst innen rammeverket til Det europeiske nettverket for kvalitetssikring som ble etablert i 1999. Det danske evalueringsinstituttet har i mange år deltatt i utviklingen av samarbeid innen kvalitetssikring både på et europeisk og et bilateralt nivå. Dette engasjementet har full støtte fra danske myndigheter og vil bli ført videre.⁴

Fremme den europeiske dimensjonen i høyere utdanning (punkt 6)

Danmark deltar i alle dimensjoner av EUs utdanningsprogrammer, og de høyere utdanningsinstitusjonene er også aktive i institusjonelt samarbeid. For å styrke engasjementet ytterligere er et nytt nasjonalt organ som skal administrere alle europeiske utdanningsaktiviteter, under opprettelse.

Den danske regjering har drevet informasjonsarbeid om utviklingen av Bologna prosessen. For å utvikle større oppmerksomhet og deltakelse i denne prosessen har Utdanningsdepartementet planlagt et nasjonalt seminar høsten 2000 som vil fokusere på Bologna deklarasjonen som en merkestein i internasjonaliseringen av høyere utdanning.

2.2 Studier og studiestrukturer: generelle trekk og noen eksempler

Studerer vi det danske utdanningssystemet i dag med hovedvekt på reguleringer gjennom lover, regler og bestemmelser og med et blikk mot de ulike studiene, er det et system med fem hovedelementer eller hovednivåer som trer fram:

⁴ Se også Evalueringsinstituttets rapport, EVA (2000).

- overordnet nivå
- mellomnivå
- fagnivå
- institusjons- og utdanningsnivå
- evalueringsvirksomhet

Overordnet nivå

Utdanningsdepartementet gir generelle forskrifter om bl.a. universitetsutdanningenes struktur og oppbygning. For eksempel fastslår ”Bekendtgørelse nr 573 av 2.7.1993 Om studiestrukturen for utdannelse ved universitetene m.fl.” at disse utdanningene generelt skal bygges opp på følgende vis (hvis ikke noe annet fastsettes for enkelte utdanninger):

- bachelurutdanning på 3 år,
- kandidatutdanning på 2 år,
- forskerutdanning til Ph.D.-nivå på 3 år.

I en annen forordning (nr 513 av 22.6.1995) gjøres det klart at ved prøver og eksamener hvor det skal være individuell bedømmelse, skal karaktersetningen generelt følge hva danskene kaller ”13- skalaen”. I noen tilfeller gis det også anledning til å bruke enten bedømmelsen ”bestått/ikke bestått” eller ”godkjent/ikke godkjent”.

Et tredje eksempel er forordningen om Ph.D.-graden fra desember 1992 som trekker opp de generelle rammene og retningslinjene for Ph.D.-graden ved de høyere utdanningsinstitusjonene.

Mellomnivå

I naturvitenskap og humaniora er det gitt generelle lovbestemmelser for utdanningene innen disse fagområdene, men ikke i samfunnsvitenskap. Disse lovbestemmelsene inneholder bestemmelser om: struktur (lengden på utdanningene, titulatur), innhold i utdanningene inkludert krav til opptak, bedømmelse og krav til hva studieordningen på et lærested konkret skal inneholde eller fastsette regler om.

Fagnivå

For en rekke enkeltutdanninger gis det lovbestemmelser som gjelder for alle lærestedene som har utdanningen. Eksempler kan her være: sosiologi, økonomi, antropologi, psykologi. Også disse forordningene inneholder bestemmelser om: struktur (lengden på utdanningene, tittulatur), innhold i utdanningene inkludert krav til opptak, eksamen/bedømmelse og krav til hva studieordningen på et lærested konkret skal inneholde eller fastsette regler om.

Ser vi for eksempel på lovbestemmelsen om utdanninger i sosiologi som gjelder bachelorutdanningen og kandidatutdanningen, blir det angitt hvilke hovedområder som skal dekkes, og et minimumsvolum som disse hovedområdene skal ha i studiet.

Institusjons- og utdanningsnivå

Forordningen om utdanningene på Roskilde Universitetscenter er et klart eksempel på dette nivået. Dette er en generell forordning for alle utdanningene på dette universitetet og inneholder bestemmelser om: formål, struktur (lengden på utdanningene, tittelatur), innhold i utdanningene inkludert krav til opptak, bedømmelse og krav til hva studieordningen på lærestedet skal inneholde eller fastsette regler om.

Evalueringsvirksomhet

Danmarks evalueringsinstitutt, tidligere Evalueringssenteret, er en selvstendig institusjon under Undervisningsministeriet. Instituttet skal iverksette og gjennomføre systematiske evalueringer av høyere utdanning i Danmark (ulike fag/utdanninger) og bistå ved kvalitetssikring og kvalitetsutvikling av utdanningene. Det er et siktemål at evalueringene av ulike utdanninger skal gjøres på roterende basis, dvs. gjentas etter et visst antall år.

2.3 Noen kommentarer

Noe av det vi finner i gjennomgangen av danske forhold, er en balansegang mellom hva som bestemmes sentralt og hva som er lokale frihetsgrader, hva institusjonene selv har frihet til å utforme og definere. Da kan det også bli et spørsmål om hvordan tiltak implementeres, følger institusjonene lokalt intensjonene i vedtak som er fattet sentralt?

For eksempel er det fra Danmark rapportert at innføringen av en bachelorgrad for første gang i 1988, ikke ble noen suksess (se Beverwijk og Maat, 1999). Ordningen ble innført av regjeringen, mens universitetene var i mot. Selv om institusjonene fulgte opp regjeringens pålegg om å innføre en bachelorgrad etter 3 års studier, ble ikke selve studieprogrammene reformert. Dette kan ha fått som konsekvens manglende interesse på arbeidsmarkedet for studenter med en bachelorgrad.

Det er også i dette spenningsforholdet, balansegangen mellom sentrale bestemmelser og institusjonenes frihetsgrader, at mye av virksomheten til Danmarks evalueringsinstitutt, tidligere Evalueringssenteret, må forstås. Instituttet skal gjennomføre systematiske evalueringer og bistå ved kvalitetssikring og kvalitetsutvikling av ulike utdanninger hvor nettopp slike spenninger kan være viktige å kartlegge.⁵

⁵ Et eksempel i denne forbindelsen kan være evalueringen av statsvitenskap, forvaltning/administrasjon og samfunnsfag (EVA, 1998)

3 Sverige

3.1 Nasjonal rapport

Hovedtrekkene i landrapporten fra Sverige, utarbeidet av Utdanningsdepartementet (SE: 2000) ⁶, når det gjelder de seks hovedformålene i Bologna deklarasjonen, er som følger.

Først kan det nevnes at *hovedkonklusjonene* i landrapporten er følgende:

- bruk av diplom tillegg (Diploma Supplement) skal innføres i Sverige
- ECTS skal også innføres
- Bologna deklarasjonen krever for tiden ingen endringer i den svenske gradsstrukturen

Innføring av et system med grader som er sammenliknbare og oversiktlige (punkt 1)

Högskoleverket har fått i oppdrag å utvikle en svensk modell for diplom tillegg (Diploma Supplement) i samarbeid med universiteter og høyskoler. Högskoleverket skal også foreslå tiltak for å fremme bruken av disse tilleggene. Rapporten om disse spørsmålene skal overleveres til departementet senest 2. april 2001.

Innføring av et system som i hovedtrekkene er basert på to hovednivåer, ”undergraduate” og ”graduate” (punkt 2)

Det svenske høyere utdanningssystemet består av to hovednivåer, ”undergraduate” og ”graduate”.

På ”undergraduate” nivå er det tre typer med generelle akademiske grader:

- ”högskoleexamen” (to år med fulltids studier, 80 kredittpoeng)
- ”kandidatexamen” (tre år med fulltids studier, enten av en generell akademisk karakter eller profesjons rettet, 120 kredittpoeng)
- ”magisterexamen” (fire år med fulltids studier, 160 kredittpoeng)

I tillegg er det mer enn femti profesjonsgrader (i medisin, lærerutdanning, ingeniørutdanning osv.) som er organisert på en noe annen måte og hvor varigheten varierer. De fleste generelle akademiske gradene så vel som profesjonsgradene møter kravene som er satt for at studenter skal kunne få adgang til ”postgraduate” utdanning innen sitt spesialfelt.

⁶ Landrapporten er datert september, 2000.

På ”graduate” nivå er det to typer med generelle akademiske grader:

- ”licenciatexamen” (to år med fulltids studier)
- ”doktorsexamen” (fire år med fulltids studier)

Adgangskrav til dette nivået er minst ”kandidatexamen” (tre år med fulltids studier) eller tilsvarende kvalifikasjoner.

Etablering av et system med vekttall og overføringsordninger – slik som ECTS systemet (punkt 3)

Bruken av et kredittpoeng system er obligatorisk i hele det svenske, høyere utdannings-systemet. Studieperiodene blir ikke uttrykt i år, men i kredittpoeng. Et akademisk studieår er førti uker som er lik førti kredittpoeng. Høyere utdanning er organisert etter et modulært system med kredittpoeng som gjør det mulig for studentene å sette sammen sin grad eller andre kvalifikasjoner ved å velge selvstendige moduler. Den aktuelle graden blir gitt etter at det påkrevde antall kredittpoeng er samlet i godkjente kombinasjoner av moduler, og etter at studenten har avlagt eksamen for hver modul. Normalt er det ikke en avsluttende eksamen for en spesiell grad.

Fremme mobilitet ved å overvinne hindringer som bremser den effektive utøvelsen av fri bevegelse (punkt 4)

Universiteter og høyskoler er ansvarlige for godkjenningen av utenlandske utdanninger og studieperioder hvis studenten skal fortsette studiene i Sverige. Lisboa konvensjonen vil styrke studentenes rettigheter til å få godkjent studieperioder fra utlandet. Högscoleverket evaluerer studieperioder fra utlandet i forhold til arbeidsmarkedet.

Fra 1989 har alle svenske studenter rett til å bruke sine offentlige stipend og lån til studier i utlandet forutsatt at den institusjonen hvor de ønsker å studere, er godkjent av en kompetent svensk myndighet.

Högscoleverket har fått i oppdrag å undersøke bruken av ECTS ved svenske universiteter og høyskoler og å foreslå tiltak for å fremme bruken av ECTS i Sverige. Rapporten om disse spørsmålene skal overleveres departementet senest 2. april 2001.

Ved svenske universiteter og høyskoler blir stadig flere kurs tilbudt på engelsk for både svenske og utenlandske studenter.

Fremme europeisk samarbeid når det gjelder kvalitetssikring og evaluering (punkt 5)

En viktig oppgave for Högscoleverket er å bedømme og vurdere kvaliteten og kvalitetsarbeidet ved svenske universiteter og høyskoler.

I første halvår av 2000 har lovgivningen i høyere utdanning blitt endret slik at studentenes innflytelse har blitt styrket når det gjelder aktiviteter i høyere utdanning. Det blir gjort klart at kvalitet er et felles anliggende for både ansatte og studenter ved de høyere utdanningsinstitusjonene. Endringene i lovgivningen impliserer et mye høyere ambisjonsnivå for kvalitetssikring i denne sektoren. Høgskoleverkets kvalitetsvurderinger ("audits") bør foretas regelmessig og på en omfattende basis; både universiteter, høyskoler, programmer og enkeltutdanninger skal kvalitetsvurderes. Regjeringen mener at det er nødvendig med medvirkning av studentene i dette kvalitetsarbeidet.

Sverige er medlem av Det europeiske nettverket for kvalitetssikring i høyere utdanning som ble etablert i 1999.

Fremme den europeiske dimensjonen i høyere utdanning (punkt 6)

Svenske universiteter og høyskoler deltar aktivt i EUs programmer innen utdanning og opplæring. Fra januar 2000 har en enkelt myndighet, Det internasjonale programkontoret for utdanning og opplæring, hatt hovedansvaret for å administrere disse internasjonale utdannings- og yrkesopplæringsprogrammene. Programkontoret fremmer bruken av disse EU programmene ved universitetene og høyskolene.

En rekke informasjonsaktiviteter og konferanser er planlagt og vil bli gjennomført i tilknytning til Bologna deklarasjonen og oppfølgingen av den.

3.2 Noen kommentarer

Den svenske bruken av termene "undergraduate" og "graduate" på grader og utdanningsnivåer kan virke noe forvirrende i forhold til hva som er vanlig i andre land. I engelskspråklige oversikter klassifiserer svenskene selv magistereksamen (4 år) som en generell, "undergraduate degree", samtidig oversettes den i disse oversiktene som en "master's degree". Denne klassifiseringen og tittulaturen finner vi bl.a. i det forannevnte dokumentet fra Utdanningsdepartementet (SE: 2000) og også i en oversikt over "Higher Education in Sweden" fra Svenska Institutet (SI: 2000). Bruken av "master's degree" som betegnelse på magistereksamen finner vi også på de ulike universitetenes engelskspråklige hjemmesider. "Post-graduate education" brukes som betegnelse på det andre, høyeste utdanningsnivået, dvs. lisensiat- og doktorgrad.

En viktig grunn til å gjeninnføre en rekke grader som tidligere var blitt avskaffet, særlig magister-/mastergraden, var kravet om internasjonal akademisk sammenlignbarhet. Høgskoleverket utreder spørsmålet om å innføre en alternativ magister-/mastereksamen som ikke nødvendigvis bygger på hovedemnet i lavere grad. Diskusjonen om behovet for en påbygningseksamen etter avsluttet grunneksamen (minst 120 poeng) som ikke bygger tematisk på lavere grad, har tiltatt etter at magistereksamen ble gjeninnført i 1993. Ifølge Høgskoleverket har behovet for en utredning om dette spørsmålet også økt på grunn av det

relativt store antallet internasjonale masterutdanninger som raskt har vokst frem i Sverige. Flere av disse utdanningsprogrammene gis i samarbeid med andre europeiske læresteder som har det formelle ansvaret og følger sine eksamensopplegg. Det å ikke kunne tilby studentene likeverdige eksamensmuligheter skaper problemer for de svenske lærestedene, hevdes det.

4 Finland

4.1 Nasjonal rapport

I Finland har ikke Bologna deklarasjonen i seg selv gitt grunnlag for noen endringer i lovgivningen, men den har vært viktig i den nasjonale debatten om høyere utdanning. Hovedtrekkene i landrapporten fra Finland (FI: 2000a)⁷ når det gjelder de seks hovedformålene, er som følger.

Innføring av et system med grader som er sammenliknbare og oversiktlige (punkt 1)

I følge lovverket for universiteter og høyskoler er de finske høyere utdanningsinstitusjonene forpliktet til å fremskaffe for studentene, hvis de ber om det, et vedlegg til diplommet som er beregnet på bruk i ulandet. Det finske utdanningsdepartementet har anbefalt at universitetene og høyskolene bruker diplom tillegget (Diploma Supplement) som dette vedlegget. Diplom tillegget er skrevet på engelsk.

Innføring av et system som i hovedtrekkene er basert på to hovednivåer, ”undergraduate” og ”graduate” (punkt 2)

Universitetenes gradssystem har gjennomgått reformer siden tidlig på 1990-tallet. Beslutningene om å revidere gradssystemet ble tatt på grunnlag av evalueringer utført av universitetene og Rådet for høyere utdanning. Formålet var å etablere brede, fleksible og internasjonalt kompatible programmer. I denne forbindelsen ble det innført et gradssystem basert på to hovednivåer innen de fleste utdanningsområder, bachelor og master. Per i dag er det ikke et bachelorgrads nivå innen teknologi og arkitektur.

Bachelorgrads nivået består av 120 kredittpoeng (minimum). Høyere akademiske grader er mastergrader, graduate nivå. Disse gradene består av totalt 160 eller 180 kredittpoeng, eller en bachelorgrad pluss 40 til 60 kredittpoeng. Minimums varigheten av fulltids studier for en grad på bachelor nivå er tre år; for en høyere grad er det fem år, eller to år på toppen av en bachelorgrad. I medisin og i veterinærmedisin tar det seks år å fullføre en grad (som kalles ”lisensiaatti”; det samme gjelder for odontologi).

Studenter kan søke om opptak på et doktorgradsstudium etter at de har fullført en mastergrad. På de fleste områder er det mulig å ta en pre-doktor grad, lisensiaatti, før selve doktorgraden. Generelt tar dette omtrent to år fulltids studier etter mastergraden. Lisensiaatti graden blir nå utviklet til å bli en mer profesjonsorientert post-graduate grad. En doktorgrad tar omtrent fire år med fulltids studier etter mastergraden.

⁷ Det fremgår ikke når dokumentet er utarbeidet.

Den polytekniske graden, eller høgskolegraden, er en bachelornivå grad med et omfang på 140 til 180 kredittpoeng avhengig av typen utdanning. Mao. tar det 3,5 til 4,5 år med heltidsstudier å fullføre disse gradene. På alle utdanningene omfatter studieordningene basiske og yrkesrettete studier, valgfrie emner, en praktisk treningsperiode og et diplom prosjekt. Post-polytekniske grader er planlagt på noen områder.

Etablering av et system med vekttall og overføringsordninger – slik som ECTS systemet (punkt 3)

Et system med kredittpoeng (vektall) finnes allerede i Finland. I følge dette finske kredittsystemet tilsvarer et studiekredittpoeng omtrent 40 timer med studentarbeid. ECTS blir brukt på alle de høyere utdanningsinstitusjonene selv om det ikke er obligatorisk.

Fremme mobilitet ved å overvinne hindringer som bremser den effektive utøvelsen av fri bevegelse (punkt 4)

Det nasjonale utdanningsrådet er myndigheten som godkjenner kvalifikasjoner og spørsmål knyttet til å overføre utdanning. Senter for internasjonal mobilitet leder arbeidet med mobilitetsprogrammene. Begge organene fremmer mobilitet ved å forsøke å identifisere og fjerne hindringer for fri flyt av studenter.

Det er utarbeidet egne måltall for den internasjonale mobiliteten av studenter i årene 1999-2004, hvert år skal 8.000 polytekniske og 6.000 universitetsstudenter studere en periode i utlandet.

Fremme europeisk samarbeid når det gjelder kvalitetssikring og evaluering (punkt 5)

Det finske evalueringsrådet for høyere utdanning ble etablert i 1996 og finansieres av utdanningdepartementet. Dette er et ekspertorgan som organiserer og implementerer evalueringer.

Rådet organiserer evalueringer av kvalitetsarbeid, av institusjoner, programmer og tematiske områder. Det deltar også aktivt i EUs prosjekter om kvalitetssikring. Rådet er medlem av Det europeiske nettverket for kvalitetssikring i høyere utdanning.

Fremme den europeiske dimensjonen i høyere utdanning (punkt 6)

De finske høyere utdanningsinstitusjonene er meget aktive innen de ulike EU programmene knyttet til mobilitet og utvikling av studieordninger; slik fremmer de den europeiske dimensjonen i følge landrapporten.

4.2 Noen synspunkter og kommentarer ⁸

De to gradsreformene siden 1970-tallet har blitt begrunnet med behovet for å øke utdanningsprogrammernes relevans i forhold til arbeidsmarkedet. Den første reformen på 1970-tallet oppnådde ikke dette i særlig grad. I et mer markedsorientert 1990-tall ble det vurdert at man trengte mangfold i gradssystemet for å respondere på arbeidsmarkedets behov. Fra sentralt hold ble det understreket at den gradsreformen som nå ble gjennomført, ikke innebar en tilbakevending til den gamle gradsstrukturen, men etableringen av «nye lavere grader». Erfaringen med de nye bachelorgradene er begrenset, men foreløpig ser det ut til at svært få studenter tar bachelorgraden. Det positive så langt er at den nye gradsstrukturen gjør internasjonale sammenligninger enklere og gjør det lettere for studenter å delta i internasjonale utvekslingsprogrammer. Dette var også et av formålene med revisjonen av gradsstrukturen.

Ifølge kilder i det finske utdanningsdepartementet var det *universitetene* som tok initiativ til å gjeninnføre bachelorgraden. Dette var i samme tidsrom som tilknytningen til EØS/EU startet. bachelorgraden ble sett på som en fordel i forhold til studentutveksling.

Universitetene har imidlertid ikke definert hva som er formålet med denne graden. En bachelorgrad ved universitetene og i høgskolesektoren (AMK institusjonene) er ikke det samme. Gradene har ulike formål ettersom utdanningen i høgskolesektoren er sterkere knyttet til arbeidslivet. Høgskolesektoren bruker i større grad enn universitetene bachelorgraden. Studentene får i økende grad jobb med denne graden, men fremdeles er det slik at graden ikke er så kjent blant arbeidsgiverne.

Fra departementet sitt synspunkt er imidlertid ikke reformene i gradsstrukturen ferdig gjennomført. Svært få tar lavere grad ved universitetene, ettersom det ikke er obligatorisk. Studentene kan fremdeles ta en mastergrad direkte. Departementet ønsker å gjøre bachelorgraden ved universitetene obligatorisk. Det vurderes slik at det er bedre at studentene har en lavere grad enn ingen grad, ettersom mange ikke fullfører en høyere grad. Et annet tema som er mye diskutert er at studentene ikke automatisk kan ta en mastergrad på et universitet dersom de har en bachelorgrad fra høgskolesektoren. Studentene må søke om overføring og får sjelden full godkjenning. Ifølge enkelte burde universitetene være mer åpne. Diskusjonen dreier seg i stor grad om det er ønskelig å holde systemene adskilt, dvs. beholde et binært system, eller om de bør smelte sammen.

Å forbedre effektiviteten og resultatene i høyere utdanning har blitt spesielt vektlagt i utdanningspolitikken det siste ti-året. Gjennomsnittlig studietid ved universitetene, som har vært lang i forhold til de fleste andre europeiske land, har blitt redusert gjennom å bedre undervisning og veiledning og ved å introdusere fleksibilitet i kursinnhold. I tillegg har maksimumstiden på økonomisk støtte fra staten blitt redusert. Det tar imidlertid fremdeles lang tid for studentene å fullføre et studium. Studentene jobber svært ofte ved siden av studiene.

⁸ Avsnittet er basert på Dybesland (2000).

Ifølge flere finske kilder har EU utvilsomt påvirket gradssystemet i Finland. Det var bevisst at man ønsket et mer «European system» da man innførte bachelorgraden og innførte de yrkesrettete høgskolene, AMK institusjonene. Finland regnes som «a model country» når det gjelder innføring av vektallssystemet ECTS. Systemet har blitt mer fleksibelt og det har dermed blitt enklere å utveksle studenter. På den andre side ønsker Finland å beholde kontrollen over det finske systemet for utdanning og er derfor skeptisk til å gi EU myndighet når det gjelder dette området.

5 Nederland

5.1 Nasjonal rapport

Landrapporten fra Nederland (NL: 2000) er kortfattet.⁹ Rapporten retter seg ikke eksplisitt til de seks hovedformålene i Bologna deklarasjonen. Hovedpunktene er de følgende.

- Det nederlandske høyere utdanningssystemet kan i hovedtrekkene sies å bestå av to hovednivåer, ”undergraduate” og ”graduate”. Universitetssektoren har to hovednivåer med et avsluttende kvalifikasjonsnivå som kan oversettes til mastergrad; denne tittulaturen er lovbeskyttet. I 1998 ble det nedfelt i lovverket at det skal være mulighet for en bachelor-fase (”kandidaats-fase”) på minst tre år på universitetene.
- Utdanningsprogrammene i høgskolesektoren (yrkesrettete høyere utdanninger, profesjonsutdanninger)¹⁰ har i dag bare ett nivå og fører fram til en bachelor tittel som det høyeste kvalifikasjonsnivået.
- Mastergradene fra universitetene er verdsatt på arbeidsmarkedet; det er også bachelorgradene fra høgskolesektoren. Bachelorgradene fra universitetene derimot er lite verdsatt på arbeidsmarkedet, i hvert fall til nå.
- Flere og flere universiteter følger nå inndelingen i en bachelor – master struktur når de revurderer sine utdanningsprogrammer.

En rekke spørsmål og problemstillinger har blitt reist i Nederland i forbindelse med målsetningen om å la Bologna deklarasjonen få gyldighet for det høyere utdanningssystemet. Det nederlandske ”Rådet for utdanning” fikk våren 2000 i oppdrag fra utdanningsministeren å nedsette en ekspertkomité som skulle utrede og gi råd om en rekke av disse aspektene og samtidig sikre at rådene som ble gitt, ville være relatert til den internasjonale konteksten. Utredningen ble avlevert senere i 2000, som forutsatt. I det påfølgende avsnittet gir vi en oversikt over vurderingene og forslagene til komiteen.

⁹ Dokumentet er utarbeidet i juni 2000.

¹⁰ Det vi her har kalt høgskoler, heter på nederlandsk ”hogescholen” og oversettes til engelsk gjerne som: ”Institutes of higher professional education” eller ”Universities of professional education”.

5.2 Nye forslag og vurderinger ¹¹

Hovedprinsipper for utredningen

Komiteen som skulle rådgi om innføringen av et bachelor-master system i Nederland, skulle ta utgangspunkt i følgende prinsipper:

- innføring av et bachelor-master system skal være mer enn bare å endre gradssystemet;
- det skal legges vekt på kvalitet, oversiktighet og internasjonal anerkjennelse av nederlandsk høyere utdanning;
- forslag skal bygge på dynamikken i det høyere utdanningsfeltet med basis i et minimum av reguleringer og lovverk. Mange universiteter har allerede enten startet å innføre et bachelor-master system eller begynt å diskutere det. Høgskolesektoren har utviklet et betydelig antall programmer på master nivå de senere årene;
- et bachelor-master system bør løse problemene og begrensningene knyttet til nederlandsk høyere utdanning i en internasjonal kontekst. De største problemene er knyttet til internasjonal godkjenning av nederlandske grader og til å tiltrekke seg utenlandske studenter;
- en ny struktur bør påskynde differensiering og fleksibilitet i høyere utdanning;
- det binære systemet skal opprettholdes (en universitetssektor og en yrkesrettet høgskolesektor).

Hovedgrunner for å innføre et bachelor-master system

Komiteen legger til grunn følgende hovedgrunner for å innføre et bachelor-master system i Nederland:

- Økning av effektivitet og gjennomstrømning. Nederlandsk universitetsutdanning tar lang tid fram til den første graden, 4 til 6 år avhengig av typen utdanning. Gradene som gis, er offisielt ekvivalente til en mastergrad. Det er imidlertid store problemer med gjennomføringen, og de fleste som fullfører, bruker lengre tid enn normert studietid.
- På grunn av den lange studietiden er programmene karakterisert ved liten fleksibilitet; dvs. det er små muligheter for overganger for høgskolestudenter, store problemer for studenter som vil ta et avbrudd for å arbeide, eller som vil kombinere arbeid og studier samtidig. Dessuten er det store problemer med å få internasjonal godkjenning for gradene. Fordi de som regel oppfattes som en første grad, blir de som oftest sammenliknet med en bachelor grad.
- Forventete mangler på arbeidskraft med høyere utdanning. Både generelt og på en rekke spesialområder tilsier prognosene betydelige mangler på arbeidskraft med høyere utdanning. Dette skyldes en blanding av demografiske endringer, kravene i den nye kunnskapsøkonomien og en generell økonomisk vekst.

¹¹ Avsnittet er basert på Wende (2000) og OWR (2000).

- Det presser seg derfor fram krav om større fleksibilitet og bedre muligheter for livslang læring i universitetsstudiene.
- Internasjonal sammenliknbarhet og oversiktligheit er viktig å fremme for å gjøre høyere utdanning i Nederland mer konkurransedyktig. Å tiltrekke flere utenlandske studenter er ikke bare en interessant økonomisk mulighet for de ulike lærestedene, i økende grad kan dette også være et viktig økonomisk mål for Nederland som helhet.

Forslag til nytt system

Komiteen fremmet følgende forslag eller skisse til et bachelor-master system i nederlandsk høyere utdanning:

Fase/nivå	Grad	Lengde (i år)
”Undergraduate”	Bachelor	På universitetene: 3 år På høgskolene: 4 år
”Graduate”	Master	På universitetene: 1 – 3 år På høgskolene: 1 – 1,5 år
”Post-graduate”	Doktorgrad	Kan bare tas på universitetene: 4 år

Mer om bachelor-fasen

Den nåværende ”kandidaats” graden (som ble reintrodusert i høyere utdanning i 1998, men knapt blir brukt) skal bli bachelor graden i universitetssektoren (etter 3 år). Det nåværende høgskole-sertifikatet skal bli bachelor graden i høgskolesektoren (etter 4 år). Bachelorgraden i høgskolesektoren er i prinsippet en avsluttende grad som gir adgang til arbeidsmarkedet. Bachelorgraden i universitetssektoren skal ikke være en slik avsluttende grad, men et punkt hvor studenten orienterer seg og gjør sine valg mht. videre studier. Samtidig skal dette være en anledning for studentene til å kunne ta en pause i studiene og komme tilbake senere og/eller fortsette studiene i kombinasjon med lønnet arbeid. Universitetenes bachelorgrader vil derfor være av en generell karakter, med en sen spesialisering. Følgelig må mastergrads programmene bli langt mer fleksible. Bachelorgraden vil bli en indikator knyttet til finansieringen av universitetene.

Mer om master-fasen

I universitetene vil det bli krevd at master programmene tilbyr større fleksibilitet og bedre valgmuligheter knyttet til livslang læring. Det forventes i tillegg at det vil bli mer differensiering, spesielt mellom de tradisjonelt forskningsorienterte mastergradene (gjærne som en forberedelse for en doktorgrad) og de andre mastergradene som er mer yrkes- og profesjonsorienterte.

De mastergrads programmene som allerede eksisterer i høgskolesektoren, er nå ofte akkreditert av britiske læresteder. Disse programmene skal i det nye systemet bli formalisert og få en offisiell nederlandsk grad forutsatt at programmene blir akkreditert av det nye nederlandske akkrediteringsorganet.

Fleksibilitet og utvelgelse

Adgang til mastergrads programmene skal ikke kunne skje automatisk, men bli basert på utvelgelse. Universitetene selv skal være ansvarlige for utvelgelsesprosessen og for kriteriene for opptak. Det skal dessuten bli bedre muligheter for overganger mellom høgskolene og universitetene.

Titler og grader

De tradisjonelle akademiske gradene skal forbeholdes universitetene; dette er: B.A., B.Sc., M.A., M.Sc., M.Phil., Ph.D.. I tillegg kan universitetene velge å tilby akademiske profesjonsgrader (f. eks. M.D.). Høgskolene kan bare tilby bachelor- og mastergrader som indikerer den aktuelle profesjonen eller yrket (f. eks. B-Ed., M-Eng.).

Akkreditering

Akkreditering blir sett på som en hovedbetingelse for å innføre bachelor-master systemet. Det skal utføres av et organ med to avdelinger, et for universitetene og et for høgskolene. Kriteriene skal være forskjellige for bachelor- og masterprogrammene i de to sektorene. All høyere utdanning skal akkrediteres, både offentlig og privat og også utenlandske filialer. Akkreditering skal ha en internasjonal dimensjon og følge internasjonale standarder; derfor blir samarbeid med andre land viktig.

Akkreditering skal være en betingelse for offentlig finansiering og for å kunne tildele grader. Men akkreditering vil ikke automatisk lede til offentlig finansiering av et program. Bare offentlige institusjoner skal få finansiering. Mastergrader i høgskolesektoren skal i prinsippet ikke få offentlig finansiering.

Strategi for implementering

Strategien for implementering er i to steg. Selve akkrediteringssystemet skal være på plass 1. januar 2002. Innføringen av bachelor-master systemet skal være avsluttet maksimalt to år senere.

Implikasjoner for finansiering

Den nederlandske utdanningsministeren gjorde det i utgangspunktet klart, før komiteen startet sitt arbeid, at innføringen av et bachelor-master system ikke vil føre til økte budsjetter innen høyere utdanning. Komiteen fulgte disse retningslinjene i sitt arbeid og i sine anbefalinger. Mange universiteter ønsker å utvide alle sine programmer etter en 3+2 modell. I dag gjelder denne modellen bare for naturvitenskap og ingeniørfag.

Universitetene ønsker denne modellen innført også i samfunnsvitenskap og humaniora (som i dag har 4 års program). Utdanningsministeren har nylig slått fast at hvis universitetene velger å gjennomføre en slik endring, må de selv sørge for finansieringsgrunnlaget.

Sluttord

Det overstående gir hovedpunktene i komiteinnstillingen. Medio oktober 2000 forelå det enda ikke noen fullstendig formell reaksjon. En bred akseptering av komiteens anbefalinger var imidlertid annonsert.

5.3 Offisielle reaksjoner og beslutninger

I midten av desember 2000 annonserte den nederlandske ministeren for høyere utdanning og forskning følgende tiltak som oppfølging av komiteens forslag (NL-MECS: 2000a).

- Innføring av et bachelor-master system fra det akademiske året 2002-2003. I dette systemet vil universitetsstudentene først gjennomføre et bachelor program som varer i tre år. Deretter vil det være mulig å fortsette ved å gå videre i et spesialisert master program. Dagens reguleringer med hensyn til den maksimale studietiden vil fortsatt gjelde. Universitetene vil bli oppmuntret til å starte eliteprogrammer for eksepsjonelle studenter. Høgskolestudentene vil få en bachelorgrad når de avslutter sine studier. Høgskolene vil få anledning til å starte mastergradsprogrammer. Studentene vil få anledning til å velge om de vil bruke de internasjonale gradstitlene eller de nederlandske.
- Akkreditering av høyere utdanning. En kommisjon har blitt opprettet for å sikre at det nye akkrediteringsorganet, som skal startes opp i 2001, så snart som mulig kan begynne arbeidet med å akkreditere alle de høyere utdanningsprogrammene i Nederland. Dette akkrediteringsorganet skal være to-delt og sette et offisielt stempel på alle programmene, et stempel for universitetene og et for høgskolene. Kommisjonen skal også trekke opp standarder for den nødvendige kvaliteten. Det er meningen at akkrediteringssystemet skal være på plass 1. januar 2002. Det skal også utstedes kvalitetssertifikater for institusjonene i høyere utdanning, disse skal være gyldige for fem år av gangen. Dette offisielle sertifikatet er nødvendig for å kunne tildele grader og diplomer. Sertifikatet er også en forutsetning for å få offentlig finansiering.¹²

¹² Kvalitetssertifikater og deres betydning ble annonsert i august 2000, se (NL-MECS: 2000b).

6 Sammenfattende synspunkter og vurderinger

Oppsummert, hva viser så den gjennomgangen vi har gjort av utviklingen og forholdene i flere land i Europa ”som det er naturlig for Norge å sammenlikne seg med”? Når det gjelder slike oppsummerende synspunkter og vurderinger velger vi å støtte oss på Wende (2000).¹³ Fra sitt utkikksted og med vekt på Europa mener hun tre sentrale utviklingstendenser kan observeres - internasjonalt sett:

- fra styring til koordinering
- fra institusjonelt mangfold til mangfold på programnivå
- utfordringen: fleksibilitet

Med utgangspunkt i Mjøs-utvalgets innstilling, Stortingsmeldingen som fulgte opp Mjøs-utvalget (St. meld. nr. 27 (2000- 2001)), samt Stortingets beslutninger i denne forbindelse, synes disse utviklingstendensene også å være godt dekkende for norske forhold.

Fra styring til koordinering

Med spesiell vekt på Nederland, som synes å ha vært blant de mest aktive for å implementere anbefalingene fra Bologna, fremhever Wende (2000) at det gjennom prosessen med utredninger og med å ta de endelige beslutningene har blitt klart at regjeringens rolle i forhold til høyere utdanning er i ferd med å bli markert endret. I disse endringsprosessene er det mye dynamikk, bl. a. ”bottom-up” initiativ fra institusjonenes side og aktiv involvering fra mange ulike aktørers side (for eksempel, arbeidsgivere, studenter). Det er tydelig at nasjonale reguleringer har sine begrensninger på en internasjonal arena. Deregulering blir stadig oftere sett på som et virkemiddel for å sette institusjonene i stand til å være mer responsive til sine nasjonale og internasjonale omgivelser. Hun påpeker også utviklingen i Nederland og Tyskland, Belgia og Frankrike går i samme retning, selv om dette utviklingstrekket ikke framtrer så tydelig i disse andre landene – i hvert fall ikke enda.

Fra institusjonelt mangfold til mangfold på programnivå

Innføringen av et bachelor-master system av en generell karakter i et land utfordrer en eventuell binær struktur for høyere utdanning på den måten at det da også presser seg fram ønsker om å gjøre utdanninger formelt likeverdige på tvers av sektorene og å kunne overføre hele eller deler av en utdanning fra en sektor til den andre. Dette har blitt erkjent i en rekke land. Noen hevder at dette er begynnelsen på slutten av det binære systemet

¹³ Disse sammenfattende synspunktene fra vår side er basert på materialet vi har gjennomgått i forbindelse med dette prosjektet, ikke alt er presentert i de foregående kapitlene.

Nederland har tatt noen steg i retning av et nytt landskap for høyere utdanning. Selv om det blir lagt stor vekt på å videreføre det nåværende systemet, blir det også gjennomført viktige endringer. Mastergradene i høgskolesektoren blir offisielle, og høgskolene får rett til å tildele grader. Det er sannsynlig at høgskolenes akademiske ambisjoner, som har økt det siste ti-året, kommer til å øke i framtiden, også når det gjelder forskningsoppgaver og forskningsfinansiering. På lengre sikt kommer sannsynligvis de ulike finansieringsbetingelsene for master programmene i de to sektorene ikke til å overleve argumenter for likebehandling og utjamning. I Nederland vil det nå bli tillatt for universiteter og høgskoler å slå seg sammen; hvis dette skjer, vil det undergrave de siste grensene mellom disse to institusjonstypene.

Hovedutfordringen: fleksibilitet

Den største utfordringen med en overgang til et bachelor-master system for institusjoner i land som har tradisjon for at det tar mange år fram til den første graden, er å bli mer fleksible. Med en slik overgang må fokus endres. Tradisjonelt har målgruppen vært studenter i aldersgruppen 18 – 23 år som forblir på universitetet til en mastergrad er oppnådd. Fokus bør nå skiftes til en mer differensiert tilnærming som inkluderer et større mangfold i målgruppene. Dette mangfoldet kan dreie seg om bl.a. kurser knyttet til livslang læring, utenlandske studenter, studenter som velger å gå over fra høgskolesektoren. Mangfoldet vil kreve en større variasjon i valgmuligheter og opplæringsveier (f. eks. deltid, fjernundervisning), og ikke minst, en tilnærming som generelt må være mer student-sentrert og mer etterspørsels-orientert.

Referanser

(som direkte er brukt i rapporten)

Beverwijk, Jasmin og Lianne van de Maat (1999). "Introducing the Undergraduate-Graduate Structure; Reforming, Adding and Renaming", Paper presentert på Den 21. EAIR forum, Lund, Sverige. August 1999.

Dybesland, Heidi (2000): *Gradsstruktur og gradssystem: en komparativ studie*. NIFU skriftserie nr. 10/2000.

EVA (Evalueringssenteret) (1998): *Statskunnskap, forvaltning/administration og samfunnsfag. Evalueringsrapport*. København.

EVA (Danmarks Evalueringsinstitut) (2000): *Et åbent vindue. Internasjonalisering og kvalitetssikring af de videregående uddannelser 2000*. København.

NOU 2000: 14 *Frihet med ansvar. Om høgre utdanning og forskning i Norge*. (Mjøstutvalget) Oslo: 2000.

OWR (Rådet for utdanning, Onderwijsraad) (2000): "Introduction of the Bachelor's-Master's System in Higher Education. Summary." Haag. On line: [<http://www.onderwijsraad.nl/>]

St. meld. nr. 27 (2000- 2001) *Gjør din plikt – Krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning*, KUF, Oslo, 2001.

Wende, Marijk C. van der (2000): "Flexible Degree Structures: The Introduction of a Bachelor-Master System in Dutch Higher Education", Paper presentert på konferansen Norwegian Higher Education in its International Context, Oslo, 30. Oktober 2000.

WorldWideWeb adresser

Bologna deklarasjonen og tilstøtende materiale

CRE (1999a): Trends in Learning Structures in Higher Education. On line: [<http://www.rks.dk/trends1.htm>]

CRE (1999b): Joint declaration of the European Ministers of Education. Convened in Bologna on the 19th of June 1999. On line: [<http://www.unige.ch/cre/activities/Bologna%20Forum/Bologne1999/bologna%20declaration.htm>]

Danmark

DK (2000a): Danmarks rapport vedrørende oppfølgingen av Bologna deklarasjonen. On line: [http://www.unige.ch/cre/activities/Bologna%20Forum/National%20reports/report_Denmark_%20doc.pdf]

Finland

FI (2000): Finlands rapport vedrørende oppfølgingen av Bologna deklarasjonen. On line:[http://www.unige.ch/cre/activities/Bologna%20Forum/National%20reports/report_finland_doc.pdf]

Nederland

NL (2000a): Nederlands rapport vedrørende oppfølgingen av Bologna deklarasjonen. On line:[http://www.unige.ch/cre/activities/Bologna%20Forum/National%20reports/report_Netherlands%20DOC.pdf]

NL-MECS (2000a) (Ministry of Education, Culture and Science): Education News November 2000; Date 12.12.2000.On line:
[http://www.minocw.nl/english/press/e2000_11.htm]

NL-MECS (2000b) (Ministry of Education, Culture and Science): Education News August 2000; Date 22.09.2000. On line:[http://www.minocw.nl/english/press/e2000_08.htm]

Storbritannia

UK (2000a): Storbritannias rapport vedrørende oppfølgingen av Bologna deklarasjonen. On line:
[http://www.unige.ch/cre/activities/Bologna%20Forum/National%20reports/report_UK%20doc.pdf]

Sverige

SE (2000): Sveriges rapport vedrørende oppfølgingen av Bologna deklarasjonen. On line:
[http://www.unige.ch/cre/activities/Bologna%20Forum/National%20reports/report_sweden_doc.pdf]

SI (2000): Higher Education in Sweden. On line:
[http://www.si.se/e_studiersverig/1139.cs?dirid=1306]

